

शुभे स्थितः । नीलतां तज्जयेत् सर्वं बहानीलः स उच्यते ।
यत् पद्मारागस्य महाशुभस्य मूल्यं भवेन्नाम सङ्गमितस्य ।
इतिन्द्रनीलस्य महाशुभस्य सर्वार्थसंस्कारितस्य मूल्यम्”
१२नागभेदे पु० “नीलानीलो तथा नागो कलसावशवलो
तथा” भा०शा० १५५० । क्रोधवशगणांशजाते द्वापर-
युगीये ११वृषभेदे “गणः क्रोधवशो नाम यस्तं राजन् !
प्रकीर्तितः । ततः संजज्ञिरे घोराः क्षिताविह नरा-
धिपाः” इत्युपक्रमे “क्रोधोविचित्रः सुरयः श्रीमान्
नीलश्च भूमिपः” भा०शा० ६७० उक्तम् । १४कजमीठस्य
नील्यपरनाम्नां नीलिन्यां जाते पुनर्भेदे “कजमीठस्य
नीलिनी नाम पत्नी तस्यां नीलमंसः पुनोऽम्भट्” विष्णुपु०
४अंशे १६५० । कजमीठस्य १५पत्नीभेदे स्त्री लीप ।
“कजमीठस्य पत्नीस्तु तिको वै यशसान्विता । नीली
च केशिनी चैव धूमिनी च वराङ्गना” हरिवं० २२५०
वानरभेदे च रामसेनान्तर्गतः “नलनीलाङ्गदक्रावसुन्द-
रिविदपाविता । ययौ सुमहती सेना राववस्यार्थ-
रिद्विषे” भा०य० २८२५० । नैल+चोपधिजातो लीप ।
१६नील्योपधौ स्त्री नील्या उक्तम् चणु । नील १७नीलीरक्तं
लि० १८यमभेदे पु० “वैवल्लवाय काकाय नीलाय परमेष्ठिने”
यमतर्पणमन्त्रः । १९काञ्चिन्नायतिभेदे स्त्री “नीला वना
वलाका च माता सुहा मिता च माम्” काञ्चिकवचम् ।
२०काचवचने २१तालीपपत्रे २२विषे शब्दार्थचि० ।
२३नल्लङ्काष्टोत्तरशतकरवान्तर्गतकरणे संगीतदा० ।
नीलवस्त्रधारणादिनिषेधः मिताशरायाम् यथा

“नीलीरक्तं यदा वस्त्रं ब्राह्मणोऽङ्ग्रेषु धारयेत् ।
अहोरात्रोपितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुध्यति” “रो-
मकृपे यदा गच्छेद्रथो नील्यास्तु कदाचित् । निर्वर्षेषु
च बामान्यन्तप्रलङ्घं विशेषनम् । पालनं मित्रयथैव
तदृत्त्या चोपजीवनम् । पातनञ्च भवेद्विप्रे त्रिभिः
कृच्छ्रैर्विपोहति । नीलीदार यदा भिन्द्याद्ब्राह्मणस्य
शरीरतः । शोषितं दग्धतः यत् हिज्यान्द्रायणचूरेत् ।
स्त्रीणां क्रीडार्थसंयोगे शयनीये न दुष्यति” इतिः
अयुष्यायुक्तम् “स्त्रीक्रीडाशयने नीली ब्राह्मणस्य न
दुष्यति । नृपस्य दहो वैश्यास्य पर्ववर्जं विधारणम्”
तथा वस्त्रविशेषकृतस्य प्रतिप्रसवः “कम्बले ऋद्धुलो च
नीलीरागो न दुष्यति” इति करणात् । “नीली-
रक्तं यदा वस्त्रं विप्रः स्वाङ्गेषु धारयेत् । तन्तुघ्न
तिसंस्त्राके वसेत् स नरके भ्रुवम्” । स्कान्दे काशीचण्डे

“नीलीरक्तं तु यद्वस्त्रं दूरतस्तदिवर्जयेत् । स्त्रीणां
क्रीडार्थसंयोगे शयनीये न दुष्यति । नृपते भर्त्तरि
या नारी नीलीवस्त्रं तु धारयेत् । भर्त्तापे नरकं
याति सा नारी तदनन्तरम् । कम्बले ऋद्धुलो च
नीलीदोषो न विद्यते” । शूद्रे विशेषः “ब्राह्मणस्य
चितं वस्त्रं नृपते रक्तमुत्तमम् । पीतं वैश्यास्य शूद्रस्य
नीलं मलवदिष्यते । नीलं मलवद्वृत्तमिति” विष्णुपु०
कर्तवित् नीलवस्त्रं नि कविकल्पलतायां दर्शितानि यथा
“शुभः शैवालं दूवी नावहणं बुधपहः वंशाङ्कुरः मरकत
इन्द्रनीलमणिः । २४मातादृष्टभेदे न० “तालपयोधर-
नायकतोमरपञ्चधरम् पाण्डियुतञ्च विधाय भाभिनी
इत्यवरम् । नीलमिदम् क्षयिनायकपिङ्गलसंलपितम्
पण्डितमण्डलिकासुखदं सखि ! कथमेतम्” “परिची-
लय नीलनिचोलम्” गीतगो० । “शुक्राङ्गनीलोपल-
निर्मितानाम्” अथः “कण्ठप्रभासङ्गविशेषनीलां कण्ठ-
स्वचं पम्बितरीं दधानम्” कुमा० । नीलयामलका-
लानामीषङ्गे दात् एकपय्यायता अमरे पय्यायतवा
तेषासङ्के । २५दिग्गजभेदे नीराजनशब्दे दृश्यम् ।

नीलक ग० नील+कार्थं संज्ञायां कन् वा । १काचवचनं
२वर्त्तकोहे ३कसनदृष्टो राजनि० । नीलेन गर्वैव
कायति कै-क । ४अमरे कीटभेदे पु० । “यथा मधुकरी”
ध्यायन् नीलकलमयो भवेत्” इह०सं० ७५५०
पाठान्तरम् । बीजगणितोक्ते ५अव्यक्तराशिसंज्ञाभेदे पु०
“वावन्तावत् कालको नीलकोऽन्धोवर्णः पीतो खोहि-
तचैवमादाः” बीजग०

नीलकण्ठ पुंस्त्री नीलः कण्ठो यस्य । १महारे अकरः ।
२दात्युहे काळकण्ठे श्यामचटके ५अङ्गने च हेमच०
स्त्रियां सर्वत्र लीप् । ५पीतसारे पु० हेमच० विशेष
काळकण्ठे इतिवे पु० अमरः । “स्तम्बाचिह्नदोजन्वल्
नीलकण्ठावर्णोऽहः” लिटतनूनहीन्द्रैः “अवाप वा-
ल्योचितनीलकण्ठः” मातः “क नीलकण्ठ । व्रजसीत्
अवस्थवाक्” कुमा० । ७मूलके न० राजनि० दराक्ष-
भेदे पु० “घण्टाजालावशस्तु नीलकण्ठा विभीषणाः”
भा०सौ० ८५० नानाराक्षसोक्तौ शिवस्य नीलकण्ठ-
नामनिर्गन्धनम् हरिवं० १२२५० अन्यथोक्तं यथा “दक्षः
प्रहारः कुलिशेन पूर्वं तवेशान् ! सरराशाऽतिवीर्यं” ।
अण्डे नैल्यं तेन ते यत् प्रवृत्तं तच्चात् स्वातन्त्र्यं नील-
कण्ठेति कथाः २२२५० । अन्यथापि तस्य तयावृत्तम्